

Att leva järnåldersliv år 1979

– ett arkeologiskt-pedagogiskt experiment

Två mil söder om Stockholm invid Bornsjön i en vacker och fornminnesrik trakt, kunde under försommaren iakttagas en grupp människor, barn och vuxna, alla iklädda koltar av uråldrig modell. De strövade kring och samlade växter. De lagade mat vid eldar. De kardade, spann och vävde. De trampade runt i en lergrop och tog upp lera ur jorden. Vad var detta?

Så måste stadsmuseets sommarverksamhet för barn ha tett sig för en utomstående. Järnåldersliv kallade vi det. Vi försökte leva som järnåldersmänniskorna gjorde då.

Vår historia sträcker sig flera tusen år tillbaka i tiden. För många är det diffust och överkligt. Vi ville levandegöra en period i vår förhistoria, järnåldern, på ett spännande och konkret sätt. Då bodde människor i stockholmstrakten, i Skärholmen, Vårberg, Tensta och kring Bornsjön. Många av dessa platser är nu nya förorter. De är byggda i sten och betong. Ytterst få som bor där idag har väl en aning om vad som här försiggick för tusen år sedan. Hur kan vi veta något om hur människor hade det då? Arkeologerna har undersökt alla de platser som bebyggts på nytt. Ett rikt fynd- och dokumentationsmaterial ger oss många upplysningar. Men det har sin begränsning. I projekt Järnåldersliv ville vi gå vidare. Vi ville själva med utgångspunkt från fynd och föremål genom praktiskt arbete försöka rekonstruera våra förfäders verklighet.

Vi vände oss till barn och personal på sommaröppna fritidshem i Stockholm och inbjöd dem att delta i projektet. Det blev starkt gensvar och under fyra veckor tog vi emot 22 fritidshem i denna undervisning. Det hela möjliggjordes ekonomiskt genom ett bidrag från Socialstyrelsen.

Projekt Järnåldersliv lades upp som en tvådagarsundervisning för varje fritidshem. Den första dagen var förberedande och teoretisk på museet. Den andra dagen innebar praktiskt arbete ute i fält.

På museet

Museidagen varade 10–12. Barnen fick lära sig hur en arkeolog arbetar, vad fornminneslagen innebär, varför man gräver ut fornlämningar, hur en utgrävning går till och vad man kan finna i en grav eller på en boplats.

En utställning med husdjuret får som utgångspunkt, byggdes för projektet. Den visade att fåret var det vanligaste husdjuret i stockholmstrakten och att det totalutnytt-

PROJEKT JÄRNÅLDERSLIV

PLAN

Dag 1 På museet – förberedelse

kl 10–12 Diabildserie – museilärare berättar om livet på järnåldern.
Utställning – arbetsuppgifter som aktiverar.

Hur en arkeolog arbetar.

Gruppindelning och instruktion inför morgondagens fältarbete.

Dag 2 Ute i markerna – fältarbete

kl 9.30 samling på stadsmuseet för avfärd med buss till själva platsen.

kl 10.00 framme. Praktiskt arbete i grupperna.

kl 12.00 Alla äter den mat som matgruppen lagat.

Utflykt till fornlämningar t ex fornborg, gravfält, runstenar osv.

Dans och lekar.

kl 14.00 Hemresa och tillbaka till museet kl 14.30.

Vi samlades runt en grav och barnen erinrade sig, vad de lärt om begravningssätt och gravfynd. Varför hade den här graven en grop i mitten? Var det en grav som blivit plundrad eller en grav där träkistan mulnat så att jorden sjunkit ned?

*På runstenen står: "Östen lät
resa denna sten efter Torgärd sin
syster, Holmbjörn efter sin moder".*

jades. Allt togs till vara, pälsen, huden, köttet, ullen, mjölken, inälvorna, tarmarna, huvudet, fötterna, blodet, talgen och benen. Ur museets arkeologiska samlingar hade vi lånat några föremål som fick illustrera det vi talade om. Det var en kam av ben, en flöjt av fårets skenben, spelbrickor av ben o s v.

Barnen delades in i tre grupper: matgruppen, keramikgruppen och klädgruppen. Varje barn fick ett järnåldersnamn. Johanna fick heta Jorund, Lena blev Frejda, Mattias Vifast eller Alle. Vi berättade att man hade musik på den tiden, att man dansade och lekte. Barnen fick lyssna på kohorn och näverlur, spela på lergökar, benflöjter och vasspipor. Vi dansade långdans.

Att mala säd var ett tungt jobb.

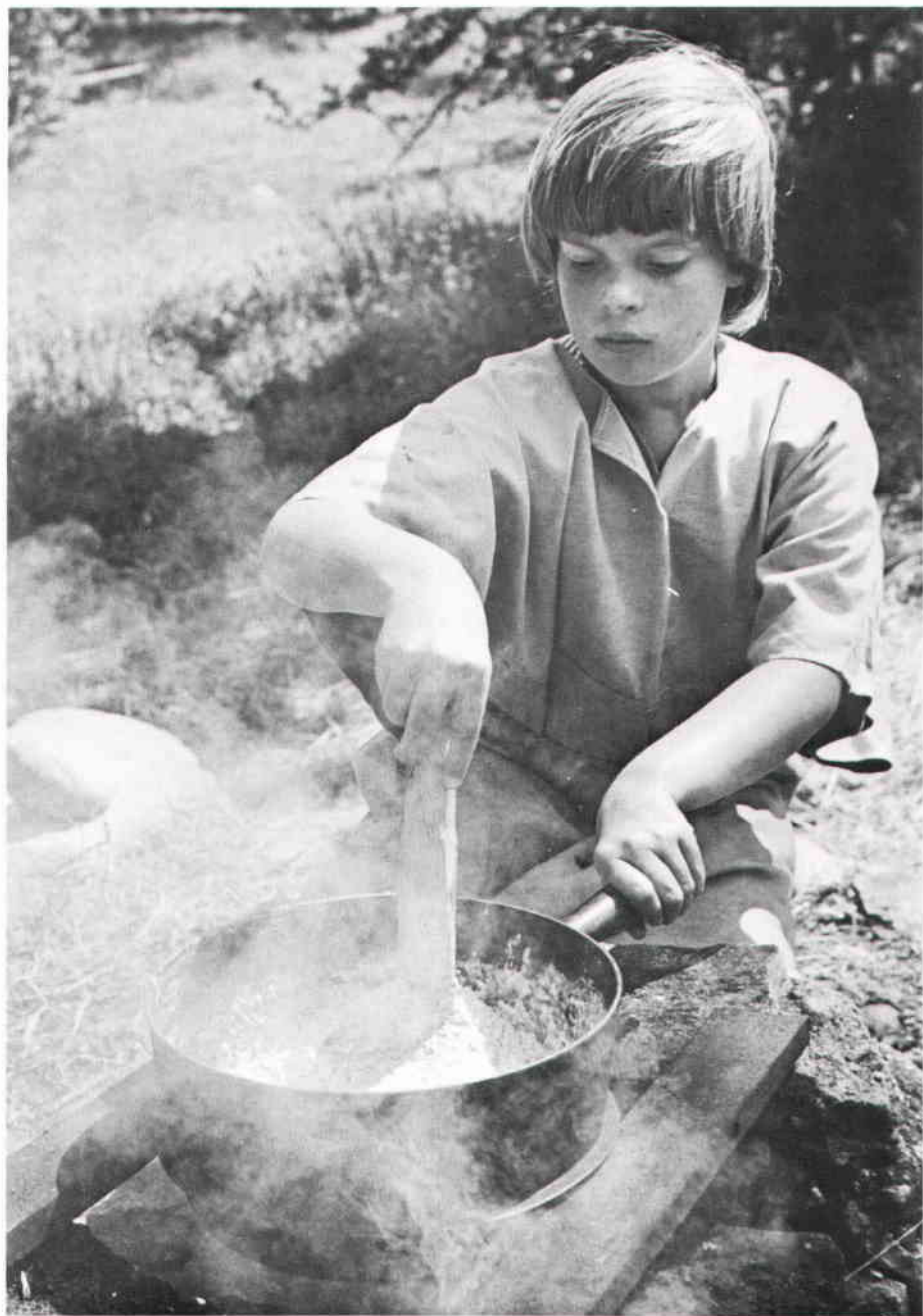

Ute i fält

I två bussar reste vi dagen därpå till boplatsen ute vid Bergaholms gård. Här finns lämningar efter människor som levde för mer än 3 000 år sedan och här brukas jorden än idag.

När vi var framme tog vi på oss bruna koltar – kopior av järnålderskläder. Det skapade en stark grupp känsla. Sedan gick vi på upptäcktsfärd i omgivningen. Här finns gravar av alla former, runda, kvadratiska, rektangulära och trekantiga. 360 synliga gravar finns registrerade och många av dem var lätta att se. Under vandringen samlade vi växter. Matgruppen behövde örter till te – blad av björk, smultron, blåbär, vildäpple, granskott, kamomill. Klädgruppen skulle växtfärga och barnen plockade grankottar, björklöv, stenlav, daggekåpa, maskrosor och hundkex.

Så började arbetet i de olika grupperna. På matgruppen vilade ett stort ansvar. De skulle laga mat till alla. Kött, gröt och bröd. Till gröten och brödet behövdes mjöl. Att mala säd var ett tungt jobb. Man fick turas om med det. På en stor flat sten lades en näve korn, som sedan maldes med en mindre sten en s k löpare. Av det nymalda mjölet knådades en deg. Sedan formades små bröd som gräddades på stekspadar över den öppna elden.

Det var nödvändigt att röra om i gröten då och då, annars kunde den bränna fast.

*Av det växtfärgade garnet vävde vi
och för varje dag växte tyget.
Det blev vackert i olika jordbruna
och gula färger.*

I klädgruppen arbetade man med ullberedning. Först skulle ullen kmmas, sedan spinnas på en slända till garn. Det var en konst som många barn snabbt lärde sig. Garnet växtfärgades i en stor gryta över elden. Vädstolen av järnåldersmodell stod lutad mot den stora eken. Konstruktionen var enkel. Det var en ram av mindre trädstammar, där varpen hölls sträckt med hjälp av vävtyngder i lera. Sådana vävtyngder finner man ofta vid utgrävningar av boplatser. Band av garn kan göras på många sätt.

Höger mot höger och vänster mot vänster i en jämn rytm. Det gällde att ha tungan rätt i mun när man skulle slunga band.

Den metod vi använde kallas att slunga band. På fyra "hantlar" av trä lindades garn. Ändarna drogs sedan upp till en stark gren i eken. Man tog två hantlar var och bytte sedan höger mot höger och vänster mot vänster i en jämn rytm. Sjöng man till, var det lättare att hålla takten. Att slunga band tyckte nästan alla var roligt, för man måste vara två och arbeta tillsammans. Det hann bli många meter band som blev skärp till koltarna.

I keramikgruppen tillverkades skålar till hushållet. Alla fick var sin klump lera och tummade eller ringade upp de olika kärlen. Skålarna ställdes på tork och efter en tid kunde de brännas. Vissa dagar brände vi i grop. Skålarna lades i en grop och täcktes över med kottar och kol. Ovanpå gjordes en liten eld som sedan sakta fick växa till ett kraftigt bål. Man nådde på bara några timmar upp i ganska hög temperatur. Vi brände också i en ugn. Det var en s k Hasserisugn, en rekonstruktion av en ugn från 500-talet. Skålarna placerades långt in i ugnen på en avsats. Under avsatsen

Elden i ugnen fick inte slockna. Det gällde att ständigt lägga in vedpinnar.

Det gick fint att dricka örte ur skålarna.

eldades en stund och sedan murades ugnen igen med blöt lera. Nästa dag kunde vi öppna den och ta fram skålarna och se om bränningen hade lyckats.

När dagen närmade sig sitt slut samlades vi i gräset och matgruppen delade ut gröt i skålar, brödet och köttet serverades. Barnen berättade nu hur de hade gjort. Alla grupperna redovisade sitt arbete. Därefter hjälptes alla åt att plocka i ordning och packa sakerna i korgar och släcka eldarna. Vi tog av oss koltarna och reste tillbaka till stan. Järnålderslivet var slut.